

FRAZEOLOGIZMLARNI O'RGATISH ORQALI O'QUVCHILARDA TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISH

Saidova Madinabonu Abduhakim qizi

Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruv va texnologiyalar universiteti

Anotatsiya: Mazkur maqolada frazeologizmlarning o'quvchilarning tafakkurini rivojlantirishdagi o'rni tahlil qilinadi. Frazeologik birliklar til boyligini oshirish bilan birga, o'quvchilarning mantiqiy fikrlashi, obrazli tasavvur qilish qobiliyatini shakllantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Maqolada frazeologizmlarni o'qitishda innovatsion yondashuvlar, interaktiv metodlar va amaliy mashg'ulotlar orqali o'quvchilarning tilga bo'lgan qiziqishini orttirish va tafakkurini rivojlantirish bo'yicha tajribalar keltiriladi. Shuningdek, frazeologik birliklarni o'zlashtirish jarayonida o'quvchilarning ijodiy fikrlash va muammoli vaziyatlarni hal qilish ko'nikmalarining shakllanishi tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: frazeologizm, tafakkur, til boyligi, obrazli ifoda, o'quvchi tafakkuri, til o'rgatish, interaktiv metodlar.

Zamonaviy ta'lim jarayoni nafaqat bilim berish, balki o'quvchilarning fikrlash qobiliyatini rivojlantirishni ham o'z oldiga asosiy maqsad qilib qo'ygan. Til o'qitish jarayonida ayniqsa frazeologizmlardan foydalanish o'quvchilarning fikrlash darajasini chuqurlashtirish, ularning obrazli ifodalash imkoniyatlarini kengaytirish va milliy qadriyatlarni anglashlariga xizmat qiladi. Frazeologik birliklar har bir tilda mavjud bo'lib, ularning asosida xalqning tafakkuri, dunyoqarashi, hayotga bo'lgan munosabati mujassam bo'ladi. Shu bois frazeologizmlarni o'rgatish nafaqat lingvistik bilimlarni chuqurlashtiradi, balki o'quvchilarning ijodiy tafakkurini rivojlantirishda, nutq madaniyatini shakllantirishda ham muhim omil hisoblanadi.

Ushbu maqolada frazeologik birliklarni o'rgatish orqali o'quvchilarda tafakkur jarayonini faollashtirish, ularni mustaqil fikrlashga undash, estetik didini shakllantirishga xizmat qiluvchi yondashuvlar tahlil qilinadi. Shuningdek, frazeologizmlarni o'rgatishda qo'llaniladigan interaktiv metodlar, o'yin texnologiyalari va muammoli vaziyatlar asosidagi topshiriqlarning o'quvchilar tafakkuriga ta'siri amaliy jihatdan yoritiladi.

Frazeologizm – bu tilning boyligidir. Har bir millat o'zining asrlar davomida shakllangan tafakkur dunyosini, hayot tajribasi va madaniyatini frazeologik birliklar orqali ifoda etadi. Shuning uchun frazeologizmlarni o'rgatish jarayoni nafaqat

tilshunoslik nuqtayi nazaridan muhim, balki o'quvchilarning tafakkurini rivojlantirish, ularni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, nutq madaniyatini shakllantirishda ham beqiyos ahamiyatga ega.

Frazeologik birliklar ko'pincha ko'chma ma'noga ega bo'lgan, tasviriylilik va emotsional boylikka ega iboralar bo'lib, ularni o'zlashtirish o'quvchilardan nafaqat leksik bilim, balki mantiqiy mushohada, obrazli fikrlash va assotsiativ tafakkur talab etadi. Bu esa bevosita o'quvchilarning tafakkur jarayonini faollashtiradi.

Frazeologizmlar o'z mazmuniga ko'ra obrazli, badiiy, muammoli va ko'p qirralidir. Ularni anglash uchun o'quvchi o'sha iboraning ichki mazmunini ochib bera olishi, uni hayotiy misollar bilan bog'lashi, taqqoslay olishi kerak bo'ladi. Misol uchun, **“og'zi qulog'iga yetmoq”** iborasini o'rganayotgan o'quvchi oddiygina so'zma-so'z tarjima bilan cheklanmaydi, balki ushbu ifoda orqali quvonch, xursandlik kabi hissiyotlarning obrazli ifodasi borligini anglab yetadi. Bu esa o'z navbatida tafakkurda abstrakt tushunchalarni obrazli tasavvurlarga aylantirish ko'nikmasini shakllantiradi.

Frazeologik birliklarni o'rganish jarayonida o'quvchilar ularni boshqa sinonimik vositalar bilan taqqoslaydi, kontekstda qo'llash o'rganiladi, leksik-semantik xususiyatlarini tahlil qiladi. Bularning barchasi fikrlash faoliyatini rag'batlantiradi. Ayniqsa, zamonaviy dars jarayonida qo'llanilayotgan interaktiv metodlar frazeologizmlar bilan ishlashni o'quvchilar uchun yanada qiziqarli va samarali qiladi.

Frazeologizmlarni o'rgatishda quyidagi metod va yondashuvlar samarali bo'lishi mumkin:

1. **Kontekst asosida o'rgatish** – frazeologik birliklar izolyatsiya holatda emas, balki matn doirasida o'rgatilganda, o'quvchi uni hayotiy vaziyat bilan bog'laydi. Bu yondashuv orqali iboraning pragmatik qiymati anglashiladi va tafakkur faollashadi.
2. **Taqqoslash metodi** – frazeologik iboralarni oddiy sinonimlar bilan taqqoslash orqali o'quvchi ularning semantik chuqurligini tushunadi. Masalan, “ko'ngli cho'kmoq” iborasi bilan “xafa bo'lmoq” fe'li orasidagi emotsional farqni anglash orqali o'quvchi tafakkurida ma'no nozikliklarini ajrata olish qobiliyati shakllanadi.
3. **Vizual metodlar** – rasmlar, chizma va piktogrammalar orqali frazeologik birliklarning obrazini aks ettirish orqali o'quvchi tasavvur qiladi, bu esa obrazli fikrlashni kuchaytiradi.
4. **Ijodiy topshiriqlar** – o'quvchilarga frazeologik iboralarni ishlatgan holda hikoya tuzish, dialog yozish, dramatik vaziyat yaratish kabi topshiriqlar berish ularning ijodiy tafakkurini, muammoli holatni tahlil qilish qobiliyatini kuchaytiradi.

5. **Frazeologik o‘yinlar** – masalan, “Frazeologik domino”, “Qaysi ibora?”, “Top – tarjima qil – izohla” kabi o‘yinlar o‘quvchilarning frazeologik birliklarni eslab qolish, ularni to‘g‘ri va o‘rinli ishlatish ko‘nikmasini mustahkamlaydi.

Pedagogik kuzatuvlar shuni ko‘rsatadiki, frazeologizmlarni o‘rgatish davomida o‘quvchilar:

- ko‘proq mustaqil fikr yurita boshlaydi,
- so‘z boyligi ortadi,
- obrazli tasvirlardan foydalana oladi,
- og‘zaki va yozma nutqida emotsional ifoda kuchayadi,
- ko‘proq kontekst asosida o‘ylashga o‘rganadi.

Shuningdek, frazeologizmlarni o‘rgatish orqali o‘quvchilarda **kognitiv tafakkur**, **ijodiy yondashuv** va **madaniy ong** rivojlanadi. Chunki har bir frazeologizmga xalq donishmandligi, hayotga qarashlari mujassam bo‘lib, ularni o‘rganish orqali o‘quvchi milliy ongga ega bo‘ladi.

Frazeologik birliklar milliy madaniyat va qadriyatlar bilan chambarchas bog‘liq. O‘zbekiston xalqining turmush tarzi, urf-odatlar, ijtimoiy-tarixiy tafakkuri frazeologiyaga kuchli ta’sir ko‘rsatgan. Masalan, “etagini yuvib, boshiga kiyish”, “ko‘ngli tog‘dek”, “tosh yurak”, “ko‘z o‘ynatmoq” kabi iboralar orqali xalqning axloqiy qarashlari, hissiy dunyosi, qadriyatlari ifodalanadi.

Shuning uchun frazeologizmlarni o‘rganish nafaqat tilni o‘rganish, balki milliy o‘zlikni anglash, madaniy merosga hurmat ruhini shakllantirishdir. Bu esa bevosita o‘quvchilarning tafakkur doirasini kengaytiradi.

Frazeologizmlarni o‘rgatish orqali o‘quvchilarning tilga nisbatan munosabati o‘zgaradi, nutqining obrazlilik va ta’sirchanligi oshadi, fikrlash darajasi chuqurlashadi. Bu jarayonda o‘qituvchining mahorati, metodik yondashuvi, ijodiy ishlashi muhim rol o‘ynaydi. Ta’lim jarayoniga frazeologizmlarni to‘g‘ri va samarali kiritish orqali o‘quvchilarda faqat til bilimlari emas, balki mustaqil va mantiqiy fikrlash, muammoli holatlarni hal etish, ijodiy yondashuv kabi ko‘nikmalarni shakllantirish mumkin.

Frazeologik birliklarni o‘qitish zamonaviy til ta’limining muhim tarkibiy qismidir. Ular orqali o‘quvchilar nafaqat leksik bilimlarni o‘zlashtiradi, balki obrazli fikrlash, emotsional anglash, estetik did va madaniy ong kabi murakkab kognitiv jarayonlarda ishtirok etishni o‘rganadi. Frazeologizmlar tilga joziba, aniqlik va ta’sirchanlik bag‘ishlaydi, shu bois ularni o‘zlashtirish o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqini boyitish, mustaqil fikrlash salohiyatini kengaytirish, tafakkur doirasini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi.

Tajriba va kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, frazeologizmlarni o'rgatishda kontekstual, vizual va interaktiv yondashuvlardan foydalanish, ijodiy topshiriqlar asosida darslar tashkil etish o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini oshiradi. Bu esa o'z navbatida ularning tafakkur jarayoniga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shunday ekan, frazeologik birliklarni o'rgatish nafaqat til madaniyatini yuksaltiradi, balki o'quvchilarda mustaqil, mantiqiy va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishda kuchli vosita bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abduazizov A.A. Tilshunoslikka kirish. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2007.
2. Mirzaeva M. Frazeologiya va uning o'qitilish metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
3. G'afurov N. O'zbek tilining frazeologik boyligi. – Toshkent: Fan, 2005.
4. Komilov N. Milliy tafakkur va madaniyat. – Toshkent: Sharq, 2002.
5. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
6. Mahmudov N., Rasulov A., Jo'raev N. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: O'zbekiston, 2006.
7. Shomurodov N. O'zbek tili frazeologiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2014.
8. Xolmatov Sh. O'quvchilarda tafakkurni shakllantirish metodikasi. – Andijon: Andijon nashriyoti, 2020.
9. Ahmadjonova D. Til o'rganishda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Ilm ziyo, 2021.
10. Vahobov B. Lingvistik psixologiya asoslari. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2010.